

Vägledning för elevhälsan

Vad är elevhälsan?

I och med att skollagen (2010:800) började tillämpas den 1 juli 2011 samlades skolhälsovården, den särskilda elevvården³⁹ och de specialpedagogiska insatserna i en samlad elevhälsa. Elevhälsan omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser.⁴⁰ Syftet med att samla insatserna var bland annat att öka samverkan och att betona det hälsofrämjande och förebyggande arbetet.⁴¹ Elevhälsans mål är att skapa en så positiv lärandesituation som möjligt för eleven.

En samlad elevhälsa

En samlad elevhälsa skapar förutsättningar för arbetssätt baserade på ökad samverkan mellan den särskilda elevvården, skolhälsovården och det samordnade ansvaret för specialpedagogiska insatser. Arbetet med elevhälsa förutsätter en hög grad av samverkan mellan elevhälsans personal och övriga personalgrupper samt att det finns kompetens att tillgå för detta arbete.⁴²

Den personal som finns för elevhälsans insatser ska ha adekvat utbildning, som svarar mot elevernas behov av insatser. Huvudmannen avgör själv omfattningen av och inriktningen på personalens sammansättning och kompetens utifrån lokala behov och förutsättningar.⁴³

En utmaning för rektorn är att förena de olika yrkeskulturerna och synsätten som yrkeskategorierna för med sig in i arbetet så att elevernas lärande, utveckling och hälsa främjas. Andra utmaningar är att bygga upp organisatoriska strukturer för en fungerande samverkan och att förhålla sig till de olika regelverk som styr arbetet.

Elevhälsan består av flera insatser

För elevhälsans medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av

specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.⁴⁴ I avsnitten nedan beskrivs elevhälsans insatser. Beskrivningarna bygger på gällande regelverk och yrkesgruppernas egna underlag.

Elevhälsans medicinska insats

Elevhälsans medicinska insats utförs av skolsköterska och skolläkare.⁴⁵ Elever ska erbjudas hälsobesök som innefattar allmänna hälsokontroller.⁴⁶

Eleverna får vid behov även anlita elevhälsans medicinska insatser för enklare sjukvårdsinsatser.⁴⁷ För att det hälsofrämjande arbetet ska fungera så bra som möjligt lyfter förarbetena till skollagen fram att det är värdefullt att skolsköterskan har folkhälsovetenskaplig kompetens.⁴⁸

Elevhälsans psykologiska insats

Elevhälsans psykologiska insats utförs av skolpsykolog. Tidigare fanns inga bestämmelser om tillgång till skolpsykolog. Syftet med ändringen är att elevhälsan ska ha tillräcklig kompetens för att ge eleverna det stöd de behöver.⁴⁹ I

Elevvårdsutredningen motiveras en lagstiftad tillgång till skolpsykolog med att ohälsopanoramata har förändrats.⁵⁰ Dagens elever mår ofta fysiskt bra medan deras sociala, känslomässiga och psykiska problem har blivit tydligare.

Elevhälsans psykosociala insats

Elevhälsans psykosociala insats utförs vanligen av skolkuratorer som arbetar enligt det övergripande uppdrag för skolans verksamhet som finns angivet i skolans styrdokument. Tidigare fanns inga bestämmelser om tillgång till skolkurator. Syftet med ändringen är att elevhälsan ska ha tillräcklig kompetens för att ge eleverna det stöd de behöver.⁵¹

Elevhälsans specialpedagogiska insats

I skollagen ingår specialpedagogiska insatser i elevhälsan. Syftet med en samlad elevhälsa är bland annat att den ska resultera i beslut om specialpedagogiska insatser för eleven. Personal med specialpedagogisk kompetens kan utifrån de uppgifter som finns om elevens hälsa, sociala situation med mera på ett tidigt stadium möta eleven i skolsvårigheter och skapa förutsättningar för lärandet. Den specialpedagogiska insatsen syftar inte på en särskild yrkeskategori och kan innefatta till exempel speciallärare eller en rektor med särskilt ansvar för specialpedagogiska insatser på skolan.⁵² En stor del av dem som arbetar inom elevhälsans specialpedagogiska insats är dock specialpedagoger.

³⁹ Med särskild elevvård avses psykolog och kurator. Prop. 2001/02:14 Hälsa, lärande och trygghet, s. 15

⁴⁰ 2 kap. 25 § skollagen.

⁴¹ Prop. 2009/10:165 s. 276–277.

⁴² Prop. 2009/10:165 s. 276–277.

⁴³ Prop. 2009/10:165 s. 656–657.

⁴⁴ 2 kap. 25 § skollagen.

⁴⁵ Medicinska insatser kan i vissa fall även utföras av annan hälso- och sjukvårdspersonal till exempel en sjukgymnast.

⁴⁶ 2 kap. 27 § skollagen.

⁴⁷ 2 kap. 28 § skollagen (2010:800)

⁴⁸ Prop. 2009/10:165 s. 277.

⁴⁹ Prop. 2009/10:165 s. 619.

⁵⁰ SOU 2000:19 Från dubbla spår till Elevhälsa – i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling. Slutbetänkande av Elevvårdsutredningen.

⁵¹ Prop. 2009/10:165 s. 619.

⁵² Prop. 2009/10:165 s. 619–620.

Elevhälsan – en resurs för hälsofrämjande skolutveckling

Elevhälsan är en resurs i arbetet för en hälsofrämjande skolutveckling. Begreppet *hälsofrämjande skolutveckling* används av Skolverket för att beteckna att hälsoarbete i skolan är en del av en långsiktig skolutvecklings-process. Skolan har ett ansvar för att skapa en god lärandemiljö för elevernas kunskapsutveckling och personliga utveckling.⁵⁹ Skolans uppdrag är alltid att anpassa den pedagogiska verksamheten efter varje elevs behov samt att skapa förutsättningar för fortsatt lärande.⁶⁰ Elevhälsan ska främst arbeta hälsofrämjande och förebyggande och elevhälsans personal ska även stödja elevens utveckling mot utbildningens mål.⁶¹ Genom elevhälsans uppdrag sätts sambandet mellan lärande och hälsa i fokus och elevhälsan knyts därmed närmare skolans uppdrag. En god hälsa är en viktig förutsättning för att klara skolan. Elevhälsans mål är att skapa en så positiv lärandesituation som möjligt för alla elever.⁶²

Arbete med elevhälsa förutsätter en hög grad av samverkan mellan elevhälsans personal och övrig personal i skolan samt att det finns kompetens att tillgå för detta arbete.⁶³ Elevhälsoarbetet bedrivs i skolans alla miljöer, inte minst i klassrummet där läraren spelar en central roll. Elevhälsan behöver samverka med den pedagogiska personalen för att utveckla skolors arbets- och lärandemiljöer.

Det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor som särskilt ska verka för att utbildningen utvecklas.⁶⁴ En hälsofrämjande skolutveckling syftar till att elever ska nå kunskapsmålen och omfattar allt det arbete i skolan som innebär att eleverna kan nå målen – att bli motiverade, få lust till lärande, få bra återkoppling på sina uppgifter etcetera. Det innebär också värdegrundsarbete för att skapa goda relationer mellan elever och mellan elever och lärare. Det är rektor som

ansvarar för skolans inre organisation⁶⁵ och som kan verka för att sprida ett arbetssätt som innebär ett kollegialt lärande. Alla som arbetar i skolan ska enligt läroplanen för de obligatoriska skolformerna samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

⁵⁹ Prop. 2009/10:165 s.276.

⁶⁰ Skolverkets allmänna råd om arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd (2013), s. 24.

⁶¹ 2 kap. 25 § skollagen och prop. 2009/10:165, s. 656–657.

⁶² Prop. 2009/10:165 s. 276–278.

⁶³ Prop. 2009/10:165 s. 276.

⁶⁴ 2 kap. 9 § skollagen.

Samverkan med socialtjänsten

Tillsammans med vårdnadshavare kan elevhälsan behöva samverka med socialtjänsten kring barn som behöver olika stödinsatser från samhället. Elevhälsan kan upplysa om möjligheterna att få hjälp från socialtjänsten och själva initiera kontakten i de fall det finns samtycke från vårdnadshavare. Utifrån elevens ålder och utveckling bör samtycke ibland krävas både från den omyndiga och från hans eller hennes vårdnadshavare. Då eleven själv bedöms kunna fatta sådant beslut kan det räcka med elevens eget samtycke.³⁰⁷

Socialtjänsten kan bland annat erbjuda ekonomiskt stöd, information, familjerådgivning och personligt stöd i samtal eller under andra kontaktformer, tillgång till kontaktfamilj eller kontaktperson och även alternativa boendeformer såsom familjehem. Samverkan med socialtjänsten är särskilt viktig när det gäller familjehemsplacerade elever. Läs mer om detta i Socialstyrelsens och Skolverkets vägledning *Placering barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar*.

All personal i skolan (pedagogisk personal och elevhälsans personal) har också en skyldighet att genast anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa.³⁰⁸ Läs mer om anmälningsskyldigheten i nästa kapitel och i Socialstyrelsens vägledning *Barn som far illa eller riskerar att fara illa: En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar* [47].

Skolan och socialtjänsten är skyldiga att samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.³⁰⁹ Skyldigheten att samverka kan genomföras både på övergripande nivå och genom individuellt utformade insatser.

Samverkan på övergripande nivå

Till socialtjänstens ansvar hör bland annat att medverka vid samhällsplanering och i samarbete med andra samhällsorgan främja goda miljöer i kommunen.³¹⁰ Det underlättar om samverkan är formaliserad så att varje elevhälsa har etablerade samverkanskanaler, samverkansavtal och nedskrivna rutiner för hur samverkan med socialtjänsten ska gå till. Det är också viktigt med kontaktuppgifter i form av en aktuell adress- och telefonlista, och den ska omfatta funktioner snarare än personer. Kontakten med socialtjänsten underlättas om elevhälsan känner till socialtjänstens arbetssätt och vice versa, så att båda parter har rimliga förväntningar på varandra. Skola och socialtjänst kan till exempel ha en utvecklad samverkan för att motverka ogiltig frånvaro i skolan.

Samverkan kring en enskild elev

När elevhälsan anmäler oro för ett barn till socialtjänsten ska socialtjänsten, i normalfallet, inom 14 dagar besluta om det behövs en utredning av barnets situation eller inte.³¹¹ Om en utredning inleds ska den genomföras skyndsamt och vara klar inom fyra månader, om det inte finns särskilda skäl.³¹² Elevhälsan kan i samarbete med vårdnadshavare behöva samverka med socialtjänsten kring ett barn som behöver olika stödinsatser från samhället. Elevhälsan behöver samverka med socialtjänsten när det gäller

- förebyggande insatser för barn som riskerar att fara illa
- anmälningsskyldigheten, det vill säga vid misstanke om att barn far illa eller riskerar att fara illa
- barn som är placerade i familjehem eller är föremål för socialtjänstens insatser.

Mer information om samverkan med socialtjänsten finns i kapitlet "Barn som far illa eller riskerar att fara illa". På Socialstyrelsens webbsida om *Barns behov i centrum*, (BBIC), BBIC-material, under rubriken "För dig som ska samverka om ett barn", går det att läsa mer om vilken information socialtjänsten kan behöva från skolan och elevhälsan.

Läs mer om anmälningsskyldigheten i Socialstyrelsens handbok *Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare* och folder *Till dig som är skyldig att anmäla oro för barn – information för dig som är anmälningsskyldig enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen*. Hos Skolverket finns en film och ett antal diskussionsfrågor som rör anmälningsskyldigheten: <http://www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/elevhalsan/samverkan-kring-barn-som-far-illa/orosanmalan-1.249468>.

Mer om samverkan kring placerade barn finns att läsa i Socialstyrelsens och Skolverkets vägledning *Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar*.

³⁰⁶ 7 § tandvårdslagen.

³⁰⁷ Prop. 1979/80:2 Del A s. 330, prop. 2008/09:150 s. 370–371.

³⁰⁸ 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

³⁰⁹ 29 kap 13 § skollagen, 2 f § hälso- och sjukvårdslagen; 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen och 5 kap. 1 a § socialtjänstlagen.

³¹⁰ 3 kap. 1 § socialtjänstlagen.

³¹¹ 11 kap. 1 a § socialtjänstlagen.

³¹² 11 kap. 2 § socialtjänstlagen.

Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram

I det här avsnittet finns information om elevhälsans arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. För den som vill läsa mer finns Skolverkets allmänna råd *Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram* (SKOLFS 2014:40) och tillhörande studiepaket samt ett stödmaterial *Stödinsatser i utbildningen: om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd*.

Kort om skolans ansvar

Ett grundläggande syfte med utbildningen inom skolväsendet är att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Utbildningen ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära.⁴⁰⁷ Av skollagen framgår också att alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. De elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.⁴⁰⁸

Bestämmelserna om ledning och stimulans innebär att skolan har ett kompensatoriskt uppdrag. Utbildningen ska ta hänsyn till alla elevers olika behov, där en strävan ska vara att uppväga skillnader i deras förutsättningar.⁴⁰⁹ Det innebär att verksamheten behöver organiseras på individ-, grupp- och skolnivå så att eleverna får förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Skolan har ett särskilt ansvar för elever med funktionsnedsättning. Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka

funktionsnedsättningens konsekvenser.⁴¹⁰ Det här innebär att elever ska ges stöd, även om hon eller han når de kunskapskrav som minst ska uppnås. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot målen ska stödjas.⁴¹¹ Elevhälsans arbete kan också bidra till att undanröja hinder för enskilda elevers lärande. I det här avsnittet finns information om elevhälsans arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Undervisningen ska enligt läroplanerna för de obligatoriska skolformerna anpassas till varje elevs förutsättningar och behov, och skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen.⁴¹² Enligt gymnasieskolans läroplan ska alla som arbetar i skolan uppmärksamma och stödja elever som är i behov av särskilt stöd.⁴¹³ Rektorn har också ett särskilt ansvar för att undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får det samt att det upprättas kontakt mellan skola och hem, om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ 1 kap. 4 § skollagen.

⁴⁰⁸ 3 kap. 3 § skollagen.

⁴⁰⁹ 1 kap 4 § skollagen.

⁴¹⁰ 3 kap. 3 § skollagen.

⁴¹¹ 2 kap 25 § skollagen

Två former av stödinsatser

Skolverkets allmänna råd:

En del elever är i behov av ytterligare stöd, utöver den ledning och stimulans som ges i den ordinarie undervisningen, för att utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Genom att sätta in tidiga och adekvata stödinsatser ges alla elever förutsättningar att utvecklas i riktning mot utbildningens mål. Innan stödinsatser riktade mot individen sätts in är det viktigt att skolan har sett över hur organisationen omkring eleven ser ut. Det kan bland annat ske genom att se över hur resurser fördelas, vilka pedagogiska metoder som används, hur den aktuella elevgruppen fungerar och hur elevens lärmiljöer är organiserade.⁴¹⁵

Extra anpassningar är en stödinsats av mindre ingripande karaktär som normalt är möjlig att genomföra för lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen.

Det måste inte fattas något formellt beslut om denna stödinsats. Bestämmelserna om extra anpassningar gäller för elever i alla skolformer, utom förskolan, samt för fritidshemmet.⁴¹⁶

Särskilt stöd handlar, till skillnad från stöd i form av extra anpassningar, om insatser av mer ingripande karaktär som normalt inte är möjliga att genomföra för lärare och

övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen.⁴¹⁷ Det är insatsernas omfattning eller varaktighet, eller både omfattningen och varaktigheten, som skiljer särskilt stöd från det stöd som ges i form av extra anpassningar. Bestämmelserna om särskilt stöd gäller för elever i alla skolformer, utom förskolan och vuxenutbildningarna,⁴¹⁸ samt för fritidshemmet.⁴¹⁹

⁴¹² Lgr 11, Lgsär 11, Lspec 11, Lsam 11Del 1. Skolans värdegrund, och uppdrag, En likvärdig utbildning.

⁴¹³ Lgy 11 avsnitt 2.1. Lgysär 13 avsnitt 2.1.

⁴¹⁴ Lgr 11, Lgsär 11, Lspec 11, Lsam 11avsnitt 2.8.

⁴¹⁵ Skolverket 2014, Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram s. 10

⁴¹⁶ 3 kap. 2 § och 5 § skollagen.

⁴¹⁷ Prop.2013/14:160 Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram, s. 21.

⁴¹⁸ Vuxenutbildningen, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare.

⁴¹⁹ 3 kap. 2 § och 6 § skollagen.